

Васильєва О. О.
доктор економічних наук, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

РИЗИКИ ТА БЕЗПЕКА ПРАЦІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Всесвітній економічний форум серед основних геополітичних ризиків сьогодення визначає наступні: неефективність глобального або регіонального управління; падіння держави або криза; неефективність національного регулювання; зброя масового знищення; конфлікт інтересів; терористичні атаки [1]. Повномасштабна війна несе колосальні матеріальні збитки, втрати людського потенціалу.

Освічена нація має фундаментальне значення для посилення людського потенціалу країни. Освіта відіграє важливу роль у формуванні інноваційного суспільства, прискорює економічне зростання на засадах сталого розвитку, підвищує індивідуальний добробут і згуртованість.

Проблема безпеки стала для України першочерговою. Вже майже два місяці Україна мужньо бореться з російською агресією за свою свободу, незалежність та загальнолюдські цінності. Через військові дії в багатьох регіонах країни зруйновано не лише критичну інфраструктуру, а й підприємства соціальної сфери, серед яких чимало закладів освіти.

Триваюча збройна агресія російської федерації проти України спричинила загрозу життю та здоров'ю всіх громадян України. За оперативною інформацією МОН України та Інституту освітньої аналітики, станом на 1 серпня 2022 р. постраждало 2200 закладів освіти України, у т. ч. 225 повністю зруйновано, 1975 частково пошкоджено. Серед повністю зруйнованих – 9 закладів фахової передвищої освіти (ЗФПВО) та 7 закладів вищої освіти (ЗВО) [2].

У регіональному розрізі найбільше постраждали освітні заклади чотирьох областей, при цьому найвідчутніших втрат зазнали Запорізька й Луганська області. В Запорізькій області зруйновано 127 закладів освіти.

Наразі частка зруйнованих закладів сфери вищої освіти становить 6,5 %, але з продовженням військових дій кількість пошкоджених об'єктів нерухомості закладів освіти невпинно зростатиме.

Задля створення безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу з областей, де тривають активні бойові дії, зокрема Донецької, Луганської, Херсонської, окремих громад Запорізької й Харківської областей, станом на 1 серпня 2022 р., згідно з оперативною інформацією МОН, було переміщено (з урахуванням першої хвилі переміщення у 2014 р.) 29 ЗВО та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО державної, комунальної й приватної форм власності.

Законодавчо-нормативне забезпечення діяльності закладів вищої та фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану, як і освітньої сфери в цілому, здійснюється в межах та відповідно до Закону України «Про правовий режим

воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами та доповненнями), Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/202273, а також згідно з іншими нормативно-правовими актами України.

Відповідно до наказу МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022 № 235 створювалося інституційне підґрунтя щодо вжиття заходів для забезпечення захисту учасників освітнього процесу, працівників і майна закладів освіти; здійснення в разі потреби евакуації учасників освітнього процесу; забезпечення особливих умов навчання, формувалися правові умови для евакуації й переміщення з окупованих територій і територій, на яких точилися активні бойові дії, ЗФПВО та ЗВО. За воєнний період із цих питань було видано понад 110 наказів МОН.

Міністерство освіти і науки України підготувало інформацію для всіх закладів освіти, включно із ЗВО та ЗФПВО, щодо особливостей організації нового 2022/2023 н. р. і рекомендації стосовно першочергових кроків із підготовки до нього. Серед цих кроків забезпечення безпеки всіх учасників освітнього процесу впродовж навчального року.

При організації освітнього процесу в очному або змішаному режимі слід забезпечити безумовне переривання освітнього процесу в разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення. Учасники освітнього процесу повинні організовано прослідкувати до споруд цивільного захисту й перебувати в них до завершення тривоги. Освітній процес може завершуватися в укритті, а після відбою тривоги учасники можуть повернутися до приміщення закладу освіти та продовжити процес навчання з урахуванням необхідного корегування.

Війна – це великий стрес для країни. Це перевірка усіх державних інституцій на ефективність щодо гарантування безпеки. В даний час практично у всіх країнах світу та міжнародних організаціях дослідження (аналіз) і оцінка ризиків розглядаються в якості головного механізму вирішення проблем забезпечення професійної, промислової та екологічної безпеки як на міжнародному, державному чи регіональному рівнях, так і на рівні окремого виробництва та робочого місця. Ризики, викликані «людським фактором», відносять до числа найбільш непередбачуваних.

У багатьох випадках саму небезпеку практично усунути не представляється можливим. Однак прийняттям відповідних заходів можна захистити працівника від небезпеки, знизити ризик реалізації небезпеки у вигляді нещасного випадку (профзахворювання), аварійної події або ін. інцидентів. Процедури виявлення (ідентифікації) небезпеки (ризик), кількісної оцінки її (його) значення, подальшого аналізу та прийняття відповідних заходів, протидіючих небезпеки, тим самим знижують її, і формують, так званий процес управління професійним ризиком (ризиками).

Згідно Міжнародного стандарту системи менеджменту гігієни і безпеки праці OHSAS 18001:2007 під оцінкою ризиків розуміється процес оцінки ризиків, що виникають з небезпек, з урахуванням адекватності існуючих заходів управління, та прийняття рішення про те, чи є ризик допустимим, або інакше -

оцінка ризику - це виявлення небезпек, які існують на робочих місцях і ділянках підприємства, визначення масштабів цих небезпек і їх можливих наслідків, що служить підставою для прийняття в подальшому попереджувальних заходів і є необхідною умовою результативного управління ризиком - як основним фактором, що впливає на рівень професійної безпеки та виробничого травматизму [3, 4].

У методиці визначення ризиків та їх прийнятних рівнів для декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки, затвердженій наказом Мінпраці України від 04.12.2002 № 637, ризик трактується як ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин на території об'єкта підвищеної небезпеки та / або за його межами.

Одним із прямих методів оцінки ризиків є метод Файна та Кінні. Метод Файна та Кінні, розроблений в США, був адаптований для визначення ризику країнами Європейського Союзу. Метод Файна та Кінні заснований на оцінюванні ризиків по кожній з небезпек за характером впливу шкідливого фактора на робочому місці C_i , прогнозу ймовірності нещасного випадку P_i і тяжкості наслідків S_i впливу небезпеки на здоров'я працівників [5, 6].

Метод полягає в послідовній оцінці ризиків як добутку трьох складових – ступеня схильності працівника до впливу небезпеки на робочому місці, можливості виникнення небезпеки та тяжкості наслідків для працівників у випадку, якщо небезпека здійсниться [6].

Метод визначення індексу професійного ризику виражається формулою

$$R = \sum_{i=1}^n C_i \cdot P_i \cdot S_i \quad (1)$$

де C_i - характер впливу шкідливого фактора на робочому місці (0 – 10),

P_i - прогноз ймовірності нещасного випадку (0 – 10),

S_i - тяжкість наслідків впливу небезпеки на здоров'я працівників (0 – 100).

У разі, якщо небезпека впливає на великі контингенти працівників (військова агресія), використовують модифікацію методу Файна та Кінні, вводячи додатковий параметр – широту впливу небезпеки B_i – тобто кількість людей, що піддаються небезпеці.

Комбінація зазначених факторів класифікує професійний ризик за ступенем прийнятності (серйозності) на п'ять основних груп [3], шкала значень параметрів, що входять до формули професійного ризику, представлено в таблиці.

В результаті аналізу факторів ризику для освітніх закладів, особливо для розташованих на особливо небезпечних територіях, та використовуючи формулу Файна-Кінні отримуємо: індекс ризику >400 .

Важкий тягар ліг на Збройні Сили України й Уряд України, який разом із міжнародними партнерами робив і робить усе можливе задля безпеки кожного українця, захисту дітей, молоді, педагогів та науковців – інтелектуального капіталу нашої держави.

Таблиця. Шкала значень параметрів за методом Файна та Кінні

C _i	P _i	S _i	R (ризик)
10 - постійний	10 - очікувано	100 – катастрофа	> 400 – надзвичайно високий (негайне припинення діяльності)
6 - регулярний	6 – дуже ймовірно	40 - аварія	200 – 400 - високий
3 – час від часу	3 - можливо	15 – важкі (гибель людини)	70 – 200 - серйозний
2 - іноді	1 - неймовірно	7 – важкі (інвалідність)	20 – 70 - можливий
1 - рідко	0,5 – можливо уявити, але неймовірно	3 – серйозні (травма та невихід на роботу)	0 – 20 – невеликий (прийнятний)
0,5 – дуже рідко	0,2 – майже неймовірно	1 - мінімальні	
0 - ніколи	0,1 – майже неможливо		

План відновлення України містить окремий розділ щодо повоєнного відновлення сфери освіти й науки. У плані відновлення наголошується на необхідності врахування досвіду європейських країн, використання принципів, підходів, інструментарію та практик ЄС. Підтримка Євросоюзу на політичному, експертному й інституційному рівнях дає Україні можливість залучити допомогу для підвищення стійкості вітчизняної освіти та науки під час війни, а також відбудови країни в повоєнний період. При відновленні зруйнованої й пошкодженої освітньої інфраструктури будуть враховуватися європейські стандарти якості, безпеки та інклюзивності.

Література:

1. The Global Risks Report 2017, 12th Edition: World Economic Forum, Geneva. 2017. URL: http://www3.weforum.org/docs/GRR17_Report_web.pdf.
2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник / під заг. ред. С. Шкарлета. К. : МОН України, 2022. 358 с.
3. Бочковський А. П. Теоретичні аспекти універсалізації оцінки професійного ризику в системах управління охороною праці. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2016. № 14. С.134-151.
4. Протасенко О. Ф., Северинов О. В. Оцінювання якості організації і безпеки робочого місця. *Фізичні та комп'ютерні технології* : матер. XXII між нар. наук.-практ. конф., 7-9 грудня 2016 р. : тези допов. Д. : ЛІРА, 2016. С. 349-352.
5. Коленда Н.В. Методичні підходи до оцінювання дієвості управління ризиками підприємства в умовах забезпечення соціально-екологічно-економічної безпеки. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 2-1 (45). С. 144-148.
6. Ткалич І.М. Теоретичні основи побудови методики оцінки професійного ризику, прийнятної для підприємств різних видів економічної діяльності. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2019. Випуск 3 (116). С. 113-119.